

Kot ilustracijo omenimo gradivo, ki se nanša na ekonomske emigrante iz našega območja, ki niso nikoli pridobili jugoslovanskega državljanstva, imeli pa so še staro avstrijsko ali italijansko državljanstvo ali pa so pozneje pridobili kako drugo. Marsikdo od teh ljudi je po odhodu pustil na območju okraja Gorica (v obsegu po letu 1955) svoje nepremičnine ali pa jih je po odhodu iz teh krajev pridobil po dedni poti ali na kak drug način. O teh problemih so nastajali spisi, ki se vlečejo še tja v šestdeseta leta in iz njih spoznamo, kako je bila dosledna izvedba nacionalizacije za pristojne organe trd oreh. Organi so namreč z izvedbo nacionalizacije v več primerih tudi odlašali oziroma ugotavljali njegovo upravičenost.

Po doslej ugotovljenem stanju lahko torej sklenemo, da uporabniki gradiva o prisilnih odvzemih premoženja v povojnem času pridejo v našem arhivu do mnogih koristnih podatkov, ker je zanje na voljo precej gradiva, kljub vrzelim v njegovi ohranjenosti in različnim stopnjam obdelave in (ne) urejenosti fondov, kjer se to gradivo nahaja. Ponekod so še vedno prisotne tudi posledice poplave gradiva v letu 1983 (slaba čitljivost dokumentov in druge poškodbe). Podrobnejša obdelava fondov povojne uprave, ki že nekaj časa poteka, ki pa bo še, zaradi obsega gradiva, dolgotrajnejša delovna naloga, bo dala kompletnejšo podobo tega, zdaj tako aktualnega gradiva.

Pripomniti je treba še, da gradiva povojnih okrajnih sodišč, pravobranilstev in tožilstev v našem arhivu še nismo prevzemali, po naših dosedanjih evidentiranjih pa je nekaj gradiva o zaplembah v prvih letih (iz 1945-1947) v okviru fondov iz našega območja, ki jih hrani Arhiv Inštituta za novejšo zgodovino v Ljubljani.)

OPOMBA:

Pri pregledovanju gradiva in pripravi poročila sta sodelovali Ivanka Uršič in Kristina Koglot.

ZUSAMMENFASSUNG

Das Zwangsabnahmen des Vermögens nach dem Krieg betreffende Archivgut, das im Landesarchiv aufbewahrt ist

Jurij Rosa

Das Archivgut im Zusammenhang mit den Zwangsabnahmen des Vermögens nach dem Krieg wird im Landesarchiv in Nova Gorica im Rahmen der Bestände der Lokalverwaltungsorgane ab dem Jahre 1945 verwahrt. Das Schriftgut bezüglich der Beschlagnahmen in den ersten Nachkriegsjahren befindet sich größtenteils im Rahmen des Registraturgutes der Kommissionen für Volksvermögensverwaltung bei den Kreis- und Bezirksvolksbefreiungs- bzw. -volksausschüssen. Dieses Schriftgut ist mangelhaft erhalten und ziemlich ungeordnet.

Das Agrarreform und Nationalisierungen betreffende Registraturgut ist am meistens bei den Bezirks- und Gemeindevolksausschüssen zu finden. Es ist verhältnismäßig gut erhalten, jedoch noch nicht befriedigend geordnet und behandelt. Im Archiv ist im Zusammenhang mit den Zwangsabnahmen des Vermögens auch einiges Archivgut aufbewahrt, das sich auf die Verwirklichung der Gesetzesbestimmungen zur Enteignung der von den Kolonen bearbeiteten Grundbesitze und zum Übergang des italienischen Vermögens ins Staatseigentum der Föderativen Volksrepublik Jugoslawien bezieht.

Das registraturgut der Lokaljustizorgane, wovon diesbezügliches Schriftgut noch zu erwarten ist, wird noch nicht übernommen und auch nicht ausführlich behandelt.

Gabrijel Gruber – ob 250-letnici rojstva

Daniela Juričič

Gabrijel Gruber, jezuit, izumitelj, pravi vseved svoje dobe, je pri nas znan predvsem po prekopu, ki ga je zgradil v Ljubljani in s katerim je omogočil postopno osuševanje Ljubljanskega barja ter po prelepi baročni palači, v kateri se danes nahaja Arhiv Republike Slovenije.

O možu, ki je pri nas pustil tako viden pečat svojega delovanja in življenja, je bilo že dosti napisanega. Vendar sem izkoristila še to lepo priložnost, da ob 250-letnici njegovega rojstva še enkrat pogledam arhive in poiščem, kaj je ostalo od njegovih del, ki jih je pred dobrima dvema stoletjima pripravil.

Gruber, rojen 6. maja 1740 na Dunaju, se je že v mladosti zanimal za matematiko in tehnične vede ter kot 15-letni fant stopil v jezuitski red, ki je v Evropi tedanjega časa predstavljal najbolj izobraženi sloj ljudi.¹ Zato sta tudi njegovo življenje in delo močno povezana z znanostjo in ustvarjalnostjo. Po dokončanih študijih je nekaj časa poučeval na Du-

naju in potem odšel na duhovne vaje v Judenburg. Nekako v tem času je v Ljubljani Kranjska kmetijska družba dala pobudo in s pomočjo deželnih stanov uspela v poskusu ustanovitve šole, ki naj bi v času razvoja merkantilistične države in njenih zahtev po bolj izučeni in izurjeni rokodelci dobila za učitelja učenega moža, ki bi ustrezal zahtevam in težavni nalogi poučevanja. Tako je prišel leta 1769 Gabrijel Gruber v Ljubljano na licejsko stolico poučevat risanje, geometrijo, mehaniko in hidravliko.²

Takoj po prihodu je nabavil potrebne knjige za poučevanje o hidravliki, tesarstvu, graditvi mlinov, urarski umetnosti, gradnji mostov. Kupil je razne merilne instrumente, stružnico, mikrometrično šestilo in podobno. Postavil je tudi kovaško delavnico.³

Do svojega odhoda iz Ljubljane je s časovnimi presledki ob nedeljah in praznikih poučeval v nemščini ključavničarje, zidarje, tesarje in druge

rokodelce.⁴ Za svoje učence se je zelo zavzemal in je pri Kranjski kmetijski družbi izposloval posebne nagrade za najbolj talentirane ter tako vsako leto vzgojil nekaj dobro izučenih kadrov, ki so bili sposobni pridobljeno znanje prenašati naprej.

Njegov odnos do umetnosti in prenosa znanja na druge se dobro vidi iz njegovega poročila komerčnemu konsensu januarja 1771, v katerem zahteva posebno štipendijo za svojega učenca Jožefa Lippa: »...umetnosti (obrta, op. D. J.), ki so nepogrešljive za človeško rabo tako teoretično kot tudi praktično, se morajo učiti. Delavcem ni potrebno le podati temeljna načela umetnosti izdelovanja predmetov, temveč jih tudi s prikazom že dokončanih del naučiti kako in zakaj se nekatere stvari lažje naredijo. Če umetniku nihče ne pokaže, kako naj iz same umetnosti naredi uporaben izdelek, ostaja vse neučinkovito.«⁵

V svojem poklicu je bil tako zavzet, da je leta 1773 začel graditi hidravlično in mehanično šolo v Ljubljani (danes je v stavbi Arhiv Republike Slovenije).⁶ Pri državnih oblasteh je izposloval celo oprostitev davkov.

V stavbi je predvidel dvorano za shrambo modelov za mehaniko, knjižnico o mehaniki in poljedelstvu, dvorano za razne zbirke, zbirko ladijskih modelov (tri preostale modele še hrani Pomorski muzej v Piranu), dvorano za kemične in fizikalne poskuse, dvorano za šolo zidarjev, tesarjev in risarjev ter celo zvezdarno. Po velikemu požaru 28. junija 1774 je bila neposredno prizadeta okolica Gruberjeve šole.⁷ Gruber je kupil del pogorišča in ga spremenil v vrt. Tu je hotel postaviti erarično ladjedelnico. Svojih daljnosežnih načrtov ni izpeljal do konca predvsem zaradi finančnih težav, v katere je zabredel po odvzetju vodstva nad gradnjo prekopa leta 1777.

Razen poučevanja in gradnje kanala je Gruber izdelal mnoge različne projekte in načrte, ki dokazujejo njegovo vsestransko angažiranost, znanost in tudi nemiren duh.

Njegova prizadevanja po izboljšanju plovbe po rekah so nam malo znana. Preučeval je obnašanje različnih vrst lesa v rečni vodi ter ugotovil, da se najbolj obnese hrastov les, zato ga je priporočal kot material za izdelavo ladij.⁸ V tistih časih je veliko oviro za večjo plovnost rek in večji promet po rekah predstavljala vožnja po vodnemu toku navzgor. Za vleko blaga so uporabljali konje, ki so zaradi neurejenih stez in poti večkrat izgubljali in razsipavali blago. Z veliko zavzetostjo je Gruber iskal in potem predlagal razne tehnične izboljšave, s katerimi bi se konjske steze bolj zavarovale, zaradi česar naj bi promet postal varnejši.⁹

Izdelal je veliko študij o regulacijah rek Save, Krke, Mure in Kolpe, predvsem o izsušitvi rečnih rokavov, ki so ovirali plovbo.¹⁰

Ukvarjal se je tudi z različnimi inovacijami: leta 1769 je po naročilu deželne vlade v papirmici v Raddečah delal poskuse izdelovanja papirja iz žagovine, leta 1770 pa je obnovil hidravlični stroj za dviganje vode iz Save.¹¹

PREKOP

Njegovo največje delo v Ljubljani je brez dvoma

prekop, ki še danes nosi njegovo ime in ki je imel namen odvajati visoke vode iz Ljubljanice ter s tem omogočiti izsušitev Ljubljanskega barja.

Osuševanje Ljubljanskega barja je bil star problem, kateremu od rimskih časov do 18. stoletja, ko so fiziokratske težnje prinesle tudi smisel za melioracijska dela, ne bilo posvečeno veliko časa. Prve zgodovinske podatke iz novejšje dobe prinaša Valavsor, ki navaja tudi najstarejši projekt za osušitev Ljubljanskega barja iz leta 1554.¹² Šele cesarica Marija Terezija se je problema resno lotila ter po mnogih posvetih 23. februarja 1769 izdala dekret, s katerim so se pričele priprave za osuševanje Barja.¹³

Gruber je zniželiral Ljubljanico in Barje ter izdelal načrt v dveh variantah: 1) Poglobila naj bi se struga Ljubljanice v mestu in 2) Za Gradom naj bi se zgradil kanal, ki bi odvajal visoke vode.¹⁴ Od vseh predlogov je bil zaradi ponujene tehnične rešitve in nizkega predračuna gradnje njegov najbolj sprejemljiv.

Z gradnjo so začeli leta 1773 in že v začetku so naleteli na številne težave:¹⁵ zemljišče okrog Ljubljane se je zelo podražilo in je nakup zemljišč za prekop dosegel dvakrat višjo ceno od predvidene; namesto majhnega mostu je moral biti narejen most z enajstimi stebri in zapornicami; pri kopanju so naleteli na studence, ki so izvirali iz tal ter dvigovali šoto in prst tako, da so delavcem tla rasla med kopanjem...V petih letih gradnje so se stroški za prekop podvojili. Vlada je zaradi zvišanja stroškov in počasnosti del postajala nezadovoljna. Gruberja so obdolžili denarnih malverzacij. Proti sumničnemu se je branil sklieujoč se na račune in zahtevajoč, da nepristranski inženir ugotovi obseg izvršenega dela.¹⁶ Kljub vsemu je bil 10. decembra 1777 dokončno razrešen svoje dolžnosti, odvzet mu je bil naziv cesarsko kraljevega broderskega svetnika, vodstvo gradnje kanala pa je bilo izročno inženirju Struppiju. V teku poldruega leta je bil kanal dograjen in dne 25. novembra 1780 je strel iz topa na Gradu naznanil, da so prvič spustili vodo v novi prekop.¹⁷

Novozgrajeni prekop je bil dolg 1055 klafter (2000,3 m), na dnu širok 17 klafter 3 čevlje (32,69 m), na vrhu bregov pa 25–35 klafter (47,4–66,36 m).¹⁸ Vsa gradnja je trajala 9 let.

Zaradi hitrejšega odtoka vode po novem kanalu se je znižala vodna gladina na Barju za približno 70 centimetrov. Vendar se je s tem izsuševanje Barja šele začelo.

RUSIJA

Po odvzetem vodstvu nad gradnjo prekopa ter predvsem zaradi ukinitve jezuiteskega reda 1773, leta je Gruber razmišljal o tem, da bi zapustil Ljubljano. Razveseljivo zanj je bilo dejstvo, da so jezuiti še delovali v Rusiji, kjer je carica Katarina II. z njihovo pomočjo skušala organizirati šolstvo. Vse večje finančne težave so samo še pospešile njegovo odločitev. Tajno je zapustil Ljubljano januarja 1785.¹⁹ Njegova imovina in z njo verjetno tudi vsa dokumentacija o njegovih različnih iznajdbah je bila prodana na dražbi. S tem denarjem so bili poravnani njegovi dolgovi.

V Rusiji je Gruber postal osebni prijatelj carja Pavla I. ter imel na njegovem dvoru močan vpliv. Želel je doseči ponovno ustanovitev jezuitskega reda, kar mu je tudi uspelo. Leta 1801 je papež Pij VII. v svoji poslanici odobril ustanovitev Družbe Jezusove v Belorusiji.²⁰ Leta 1802 je bil Gruber izbran za generalnega vikarja jezuitov na Ruskem.²¹ Toda s smrtjo Pavla I. se je začel zaton dejavnosti jezuitov. Kljub številnim udarcem, s katerimi so hoteli zmanjšati njihov vpliv, so se jezuiti še nekaj časa obdržali.

Gruber se je, razen s poučevanjem v peterburškem jezuitskem kolegiju, še zmeraj politično aktivno udeleževal in je verjetno tudi to vplivalo na njegovo nasilno smrt v požaru 16. marca 1805 v Peterburgu. Pokopan je v samostanu v Polocku.²²

ARHIVSKO GRADIVO O GABRIJELU GRUBERJU

Arhivskega gradiva o življenju in delu Gabrijela Gruberja ni veliko ter je tudi zelo razdrobljeno po različnih fondih predvsem zaradi njegovega nenadnega odhoda v času, ko ni bil več toliko priljubljen ter zaradi dejstva, da je bilo njegovo premoženje prodano na dražbi. Predvsem pogrešamo tehnično dokumentacijo o njegovih izumih ter arhitekturnih in drugih projektih.

Od tehnične dokumentacije se je ohranilo naslednje gradivo:

1. Idejni načrti:

– Izdelava prekopa za izsušitev Ljubljanskega barja ter poglobitev struge Ljubljanice v mestu – Arhiv RS, fond Deželna vlada, konvolut 455/I.

– Poročilo inž. Struppja o Gruberjevem sondiranju in niveliranju Ljubljanice od Vrhnike do Ljubljane – načrt profila Ljubljanice, večbarvno; Arhiv RS, Deželna vlada, konvolut 455/I

– Idejni načrt izgradnje prekopa okoli Ljubljanskega gradu, Arhiv RS, Deželna vlada, konvolut 455/I

– Načrt idealne rešitve Ljubljanskega gradu – kanal okoli gradu z dvema profiloma, večbarvno, Arhiv RS, Deželna vlada, konvolut 455/I

– Načrti Gruberjeve palače: Gruberjeva skica iz leta 1773, izrisana na papirju formata 30/40, črtno in dvobarvno (Arhiv RS, Deželna vlada, konvolut 455/I, komisijski protokol z dne 12.6.1773) ter načrt palače z dozidavo iz francoske dobe – tloris prvega nadstropja (1809 – 1813), Arhiv RS, Zbirka načrtov, načrt I/7

– Arhiv RS: Zbirka načrtov, načrt VIIa/128, Ljubljansko barje 1780, hidrografska karta

– Arhiv RS: Zbirka načrtov, načrt VIIa/129, Ljubljansko barje, situacijski načrt pred izsušitvijo 1780. leta

– Arhiv RS: Zbirka načrtov, načrt XXXIV Gruberjev kanal – načrt

2. Ostalo gradivo:

– Arhiv RS: Privata A LXIV – Gabrijel Gruber – vsebuje poročila o navigacijskih delih od 1774 do 1777

– Arhiv RS: Deželni stanovi I. registratura, škatla 684 (fasc. 385) – poročila o navigacijskih delih, o plačah osebja in delavcev od leta 1775 do 1779

– Arhiv RS: Komisija za komerčne zadeve

Lit M Nr. 10, fasc. 6; Lit S, Nr. 18, 20, fasc. 9

– I. Slokar: Zgodovina obrtnega šolstva v Ljubljani do leta 1860, rokopis v Zgodovinskem arhivu Ljubljana

– Fabjančič: Knjiga ljubljanskih hiš, 1940–43, rokopis v Zgodovinskem arhivu Ljubljana

– Zgodovinski arhiv Ljubljana, Registratura I, fasc. 89, seznam hiš v Ljubljani z dne 10. februarja 1789

LITERATURA O GABRIJELU GRUBERJU

Dosedanje napisane razprave o življenju in delu Gabrijela Gruberja lahko označimo kot tematske. Posamezne avtorje je zanimalo predvsem njegovo delo v zvezi s prekopom, z gradnjo hiše na Zvezdarski I ali njegovo delovanje v Rusiji. To so tri razprave, ki detajlno obdelujejo njegovo delovanje v Ljubljani in Rusiji:

Viktor Kopatin: Gabrijel Gruber S. J. in njegov prekop.

Juša Serajnik-Vavken: Stavbni razvoj Gruberjeve palače in

Iskre V. Čurkina: Jezuit Gabrijel Gruber v Rusiji.

Ostala dela se samo obrobno dotikajo Gruberja in dajejo drobne informacije o njem.

1. Viktor Kopatin: Gabrijel Gruber S. J. in njegov prekop. Kronika slovenskih mest, št. 1, Ljubljana, 1934

2. Josip Vrhovec: Die wohllobl. Landesfürsterliche Hauptstadt Laibach, Ljubljana, 1886

3. Kulturni in naravni spomeniki Slovenije, Zbirka vodnikov: E. Umek, J. Kos, M. Komelj: Arhiv SRS in Gruberjeva palača, Ljubljana, 1982

4. Iskra V. Čurkina: Jezuit Gabrijel Gruber v Rusiji, Arhiv IV številka 1–2, Ljubljana, 1982

5. Juša Serajnik-Vavken: Stavbni razvoj Gruberjeve palače v Ljubljani Kronika VII, številka 3, Ljubljana, 1959/60

6. ing. Hugo Uhlir: Historiat osuševalnih del na Ljubljanskem barju, prva knjiga, Ljubljana, 1956

7. D. Prelovšek: Deželna hiša v Ljubljani v poznem 18. stoletju

8. Vlado Schmidt: Zgodovina šolstva in pedagogike na Slovenskem I, Ljubljana, 1988

9. Anton Melik: Kolonizacija Ljubljanskega barja, Ljubljana, 1927

10. Anton Melik: Ljubljansko mostiščarsko jezero in dediščina po njem, Ljubljana, 1946

11. Radics: Alte Häuser in Laibach I, 1908

12. Slovenski biografski leksikon (SBL), str. 268–269, Glonar: Gabrijel Gruber

13. Viktor Steska: Pater Gabrijel Gruber, Izvestja muzejskega društva za Kranjsko, zvezek 15, sešitek 1–2

14. I. Slokar: Zgodovina obrtnega šolstva v Ljubljani do leta 1860, rokopis v Zgodovinskem arhivu Ljubljana

OPOMBE

1. V. Kopatin: G. Gruber S. J. in njegov prekop, str. 8. —

2. isto, str. 9. — 3. I. Slokar: Zgodovina obrtnega šolstva v Ljubljani do leta 1860, I. Mehanska šola v Ljubljani 1769–1784. Skupni stroški za material za poučevanje so znašali 2237 goldinarjev. Arhiv RS: Fond: Komisija za komerčne zadeve, Lit M, Nr. 10 (fasc. 6). — 4. isto. — 5.

Arhiv RS: Komisija za komerčne zadeve, Lit S Nr. 18, fasc. 9: Gruberjevo poročilo komerčnemu konsensu, januar 1774. — 6. I. Slokar: Zgodovina obrtnega šolstva, Dekret dvorske pisarne z dne 15. I. 1773, dovoljen prispevek 2000 goldinarjev. — 7. J. Serajnik-Vavken: Stavbni razvoj Gruberjeve palače, str. 178. — 8. Arhiv RS: Privata Gabrijel Gruber, Poročila o navigacijskih delih 1774–1777, Pro memoria. — 9. Isto, Pro memoria, zadnji list. — 10. isto, Pro memoria. — 11. I. Slokar: Zgo-

dovina obrtnega šolstva, I. Mehanska šola v Ljubljani. — 12. V. Kopatin: G. Gruber S. J. in njegov prekop, str. 8. — 13. V. Steska: Pater G. Gruber, str. 41–46. — 14. Arhiv RS: Iond Deželna vlada, konvolut 455/1, poročilo inž. Struppja o delu G. Gruberja, Gruberjev predlog. — 15. Arhiv RS: Privata G. Gruber, Poročila o navigacijskih delih, Pro memoria II, I. 1776. — 16. isto, 1776. — 17. inž. Hugo Uhlir: Historiat osuševalnih del, knjiga I., str. 8. — 18. isto, str. 8; Ena dunajska klafta znaša 1, 89648 m = 6 čevljev; 1 čevlj je o, 316081 m = 6 col; 1 cola znaša 5,2 cm. — 19. O tem, kdaj točno je zapustil Ljubljano obstajajo različna mnenja. J. Vrhovec je menil, da je Gruber zapustil Ljubljano že leta 1783. Dr. Glonar v Biografskem leksikonu misli, da se je iz Ljubljane umaknil leta 1784, v Rusijo pa odrlil 1786. leta. V. Kopatin v svoji razpravi citira »Historia annua Collegii Labacensis S. J.« — Letno zgodovina ljubljanskega kolegija D. J., tretji del (od 1772 do ukinitve Družbe Jezusove 1773. leta z dodanimi življenjepisi), v kateri se navaja, da je Gruber odšel sredi januarja 1785. — 20. Iskra V. Čurkna: Jezuit G. Gruber v Rusiji, str. 107. — 21. isto, str. 107. — 22. isto, str. 107.

ZUSAMMENFASSUNG

Gabriel Gruber – anlaßlich der 250-Jahreszahl des Geburts

Daniela Juričić

Der Beitrag spricht von Gabriel Gruber, dem Jesuiten, Erfinder und einem großen Wissenschaftler, daß Ljubljana und Slowenien große Werke hinterlassen hat; von Gruber als Pädagogen, der am Lyzeumslehrstuhl für Zeichnung, Geometrie und Hydraulik in Ljubljana Vorlesungen hielt und mit seinem Enthusiasmus und Einnehmen die Generationen von Gewerbsleuten animierte. Die Autorin schreibt von Gruber als dem Architekten, der einen von schönsten bestehenden Barockpalästen in Ljubljana projektierte, worin sich jetzt das Archiv der Republik Slowenien befindet, und den Graben baute, wodurch die Entwässerung des Ljubljanaer Morastes angefangen hat. Seine Tätigkeit endete sich nicht mit seinem Verlassen von Ljubljana. Auch im Rußland, wohin er hat in 1785 geflüchtet, erreichte er zahlreiche Erfolge, unter anderem auch die Tätigkeitsgenehmigung für den Jesuitenorden im Rußland. Er ist in einem Brand in Petersburg im Jahre 1805 gestorben.

Gradbeni red za Štajersko

Ivanka Zajc-Cizelj

Med važnejše predpise, ki so urejali gradnje (novogradnje in adaptacije) v drugi polovici 19. in v začetku 20. stoletja spadata gradbeni red za Štajersko, ki pokriva celotno deželo z izjemo deželne glavnega mesta (razglas namestništva z dne 9. februarja 1857, izdan z dopolnili leta 1905) in deželni zakon, izdan 12. marca 1866, ki ureja gradnje industrijskih objektov.

Gradbeni red je bil sprejet v »skrbni za splošni in ljudski blagor«. Novogradnje in tudi adaptacije (večja gradbena dela na obstoječih zgradbah) so morale biti zdravstveno in varnostno neoporečne, skladne z okoljem in krajevno primerne. Posebna skrb je bila posvečena protipožarni gradnji; tako so bile v mestih lesene gradnje (hiše) v celoti prepovedane (izjema so bilečasne kolibe in na prostem zgrajeni kozolei ter manjša popravila in izboljšave že obstoječih, varno grajenih lesenih stavb), dovoljene pa so bile na podeželju, če je šlo za revnejše in zelo redko naseljeno področje.

Gradnje v mestih in trgih

Pri gradnjah v mestih in trgih je bilo med drugim potrebno upoštevati:

- Stanovanjska poslopja so se morala graditi na sončnem, zračnem, suhem, zdravem in z dobro pitno vodo oskrbljenem prostoru, ki je bil varen pred poplavo, zemeljskim plazom, krušenjem kamenja in podobnimi nevšečnostmi;

- Za okolje moteča poslopja (hrup, smrad, onesnažen zrak) so morala biti nekoliko odstranjena od ostalih zgradb. Poslopja, namenjena dejavnostim, pri katerih se uporablja več ognja (milarne, pekarne, žganjarne...), naj bi bila protipožarno za-

ščitena in ločena od eventualnih gospodarskih poslopij s protipožarnim zidom.

- Pri gradnji gostiln je bilo potrebno upoštevati, da se je pred stavbo, če je bila zunaj utrejene vrste, pustil ustrezen prostor, namenjen vozovom, ki je bil zunaj obstoječe cestne mreže. Velikost zahtevanega prostora je bila odvisna od krajevnih razmer. Ta, kot bi se temu danes reklo, parkirni prostor naj bi bil tudi predpogoj za pridobitev obrtnega dovoljenja;

- Novogradnje in adaptacije že obstoječih hiš ob železnici so bile izjemoma dopuščene samo z dovoljenjem vrhovnega nadzorstva in ustrezne oblasti (nevarnost požara). Ob pomembnejših cestah je bilo dovoljeno graditi samo v oddaljenosti 4 m od roba cestišča;

- Okolica pokopališča ni smela biti pozidana;

- Pri načrtovanju novogradenj na novem zavidalnem področju je bilo potrebno pustiti pri vsakem poslojju dovolj prostega prostora, da so imela stanovanjska in gospodarska poslopja dovolj svetlobe, primerno dvorišče in vrt;

- Stavbe so morale biti med seboj oddaljene najmanj 6 m, v primerih, ko to ni bilo možno, jih je moral ločevati protipožarni zid;

- Glede ulic, njihove množine in razvejanosti ter glede trgov je bila oblast dolžna poskrbeti, da so bile te strukture primerne, varne in da so služile svojemu namenu (prometu in javnim potrebam);

- Javne ulice in trgi so morali biti čim bolj svetli (ponoči v bolj naseljenih in obiskanih krajih razsvetljeni), zračni, prostorni, čisti, suhi in praviloma ravni;

- Zaradi potrebne trdnosti ulice (cest) in trgov